

# **JEOPOLİTİK BAĞIŞIKLIK VE KURUMSAL LABİRENT: İRAN'DA REJİM DEĞİŞİKLİĞİ SENARYOLARININ YAPISAL BARIYERLERİ**

## **GEOPOLITICAL IMMUNITY AND THE INSTITUTIONAL LABYRINTH: STRUCTURAL BARRIERS TO REGIME CHANGE SCENARIOS IN IRAN**

**Yavuz KAYA\***

### **Öz**

Bu çalışma, İran'da dışarıdan teşvik edilen rejim değişikliği beklentilerinin neden tekrarlandığını, buna karşın neden sürdürülebilir bir siyasal dönüşüme nadiren evrildiğini açıklamayı amaçlar. Otoriter dirençlilik ve darbeye karşı koruma literatürünü güvenlikleştirme ve kolektif hafıza yaklaşımlarıyla birleştirerek, 2009 ve 2022 kriz döngüleri üzerinde süreç izleme ve yapılandırılmış-odaklı karşılaştırma mantığıyla altı katmanlı bir “yapısal bariyer” modelini sınar. Bulgular, çift hatlı zor aygıtı mimarisinin, seçkin teşviklerinin ve dış stratejik bağlantıların eşzamanlı biçimde koordinasyon maliyetini artırarak rejim değişikliği patikalarını yapısal olarak zorlaştırdığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İran; rejim değişikliği; darbeye karşı koruma; otoriter dirençlilik; jeopolitik bağışıklık.

### **Abstract**

This article explains why externally encouraged regime-change expectations in Iran recur yet rarely yield a durable political transition. It tests a six-layer structural-barrier model by combining process tracing with a structured, focused comparison of the 2009 and 2022 crisis cycles, grounded in authoritarian resilience, coup-proofing, securitization, and collective-memory approaches. The findings suggest that Iran's dual-track coercive architecture, elite incentives, and external strategic linkages jointly raise domestic coordination costs and the perceived costs of decisive external coercion, making regime-change pathways structurally difficult.

Keywords: Iran; regime change; coup-proofing; authoritarian resilience; geopolitical immunity.

### **Extended Summary**

Purpose and research question. The study asks why regime-change scenarios regarding Iran are repeatedly reproduced in policy and media discourse, yet seldom translate into a durable political transition. It argues that Iran's resilience is less a product of governance performance than the outcome of a multi-layer

architecture that simultaneously increases domestic coordination costs required for rupture and the strategic costs of external coercion. Regime change is treated as a sequence of cumulative thresholds—elite defection, coercive-apparatus fracture, sustained opposition coordination, and a permissive international environment—rather than a single triggering event.

Theoretical grounding. The framework integrates three literatures: (1) authoritarian resilience and ruling-coalition theory; (2) coup-proofing and civil–military relations; and (3) external hedging/strategic support under great-power competition. It also incorporates securitization and collective-memory arguments to explain why anti-regime mobilization does not automatically generate acceptance of externally assisted pathways.

Model and hypotheses. The article proposes a six-layer ‘structural barrier’ model: (I) collective memory and fear of foreign-imposed disorder; (II) a dual coercive architecture (Artesh–IRGC) that raises coup feasibility costs; (III) intelligence symmetry and rapid replacement/learning after covert shocks; (IV) external veto/hedging via China–Russia and diversified economic channels; (V) regional depth through proxy networks that impose escalation risks; and (VI) a ‘nuclear latency’ buffer that raises worst-case risk for interveners. The core expectations are: H1—stronger coup-proofing and patronage reduce elite defection; H2—securitized foreign-intervention frames reduce broad coalition-building; H3—external hedging and regional depth increase the perceived cost of decisive intervention; H4—higher barrier scores predict a return to equilibrium after protest waves.

Research design and data. Methodologically, the study combines process tracing with a structured, focused comparison of two high-salience protest waves: 2009 (election-centered contestation with an elite-split dynamic) and 2022 (a morality-policing trigger with broader identity and generational dynamics). The paired comparison introduces meaningful variation in protest triggers and coalition profiles while holding the regime type and institutional setting constant. Evidence is drawn from peer-reviewed scholarship, policy reports, and open-source material (official statements, legal texts, media reports, and human-rights documentation). Triangulation and within-case sequencing are used to evaluate competing explanations.

Key findings. Across both crisis cycles, the regime’s coercive institutions displayed rapid cohesion recovery, and no durable rupture emerged within the ruling coalition. Threat framing—rooted in historical episodes such as the 1953 coup and reinforced by regional state-collapse examples—limited the social legitimacy of externally assisted pathways. Externally, great-power rivalry reduced the plausibility of comprehensive isolation and increased the downside risk of escalation, while regional networks created additional deterrence channels. The comparative chapter shows that the same barrier layers operate in both cases, but the 2022 cycle exposes a growing governability problem: resilience can prolong survival without producing adaptive governance.

Contribution and implications. The article offers a conceptually bounded definition of ‘geopolitical immunity’ as a measurable barrier configuration, provides transparent operationalization, and conducts a comparative test that moves beyond episodic shock narratives. Policy implications are straightforward: pressure strategies that ignore the barrier architecture risk reinforcing it, while future research should extend the model through cross-national comparisons with cases where regime change succeeded or collapsed into civil war.

## 1. Giriş

### Tarihsel Süreklilik ve Jeopolitik Bağışıklık Paradoksu

Bu makalenin amacı, İran’da dışarıdan teşvik edilen rejim değişikliği senaryolarının neden tekrarlandığını ancak nadiren sürdürülebilir bir siyasal dönüşüme evrildiğini, “jeopolitik bağışıklık” üreten kurumsal mimari üzerinden açıklamaktır. Temel araştırma sorusu şudur: İran’ın zorlayıcı kurumlarında, elit koalisyon yönetiminde, toplumsal bölünmelerde ve dış destek ağlarında yerleşik hangi yapısal bariyerler, baskı koşullarında dahi rejim değişikliği beklentilerinin kalıcı bir geçişe dönüşmesini engellemektedir?

Çalışmanın akışı şu şekildedir: İkinci bölümde çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi olan ‘jeopolitik bağışıklık’ ve ‘kurumsal labirent’ metaforları inşa edilmektedir. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi ve analitik göstergeleri sunulmaktadır. Dördüncü bölümde İran rejiminin yapısal bariyer katmanları ayrıntılı olarak analiz edilmektedir. Beşinci bölümde 2009 ve 2022 kriz döngüleri karşılaştırmalı bir analize tabi tutulmaktadır. Altıncı ve yedinci bölümlerde sırasıyla halefiyet dinamikleri ve ekonomik kırılganlıklar tartışılmaktadır. Sekizinci bölümde rejim dayanıklılığının sınırları ‘yönetilemeyen krizler’ ekseninde değerlendirilmektedir. Takip eden bölümlerde çalışmanın sınırlılıkları, gelecek araştırmalar için öneriler ve stratejik politika çıkarımları sunulmakta; çalışma sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

Batı merkezli akademik literatürde ve stratejik analizlerde (düşünce kuruluşları) İran İslam Cumhuriyeti’nin (IRI) siyasi geleceği ile ilgili hakim eğilim, rejimi “kırılgan otoriter yapı” olarak kodlamak ve sosyal hareketleri rejim değişikliğine ilişkin doğrusal bir beklentiyle ilişkilendirmektir. Özellikle 2009 Yeşil Hareketi (Cunbeş-i Sebz) ile 2017-2019 ekonomik protestoları ve son olarak 2022 Mahsa Amini (Kadın, Yaşam, Özgürlük) olayları arasında geçen süreçte, İran sokaklarında gerçekleşen her kitlesel mobilizasyon, ana akım dış politika literatüründe “rejimin sonunun başlangıcı” olarak yorumlanmıştır. Bu yaklaşım, 1990’larda ve Renkli Devrimler sırasında siyaset biliminde popüler olan “Demokratikleşme/Geçiş Paradigması”nın (Carothers, 2002) bir uzantısıdır; otoriter rejimlerin kriz ve meşruiyet kaybı anlarında kaçınılmaz olarak demokratikleşmeye doğru evrileceğini veya çökeceğini varsayar (Geddes, 1999).

Ancak, bu beklentilerin aksine, İran devlet zihniyeti krizleri “çöküş” sürecine değil, paradoksal bir şekilde “güvenlik konsolidasyonu” (güvenleştirme) sürecine dönüştürmeyi başarmıştır. Rejim, iç ve dış baskılar arttıkça çökmek yerine, esnekliğini yitirip direncini artıran bir yapı sergilemektedir (Batmanghelidj, 2020). Bu makale, bu analitik körlüğün nedenlerini sorgulamakta ve İran'da yabancı destekli (özellikle ABD-İsrail odaklı) bir rejim değişikliği senaryosunun önündeki “yapısal ve kurumsal engelleri” incelemektedir.

Mevcut literatürdeki temel metodolojik sorun, ‘rejim’ (İslam Cumhuriyeti) ve “toplum” (İran halkı) arasında kurulan keskin ve geçirimsiz ikilemdir. Bu yaklaşım, toplumsal hoşnutsuzluk ve rejimin meşruiyet krizinin otomatik olarak dış müdahaleye rıza (müdahale yanlısı rıza) yaratacağı varsayımına dayanmaktadır. Ancak İran, modern ulus devlet tanımlarının ötesinde, tarihsel süreklilik, kimlik derinliği ve kurumsal hafıza aracılığıyla işleyen bir “medeniyet devleti” karakterine sahiptir. Tarihsel sosyolojik bir perspektiften bakıldığında, Safevilerden Kaçarlar'a, Pehlevilerden İslam Cumhuriyeti'ne uzanan devlet geleneği, rejimlerden bağımsız bir “hayatta kalma” koduna sahiptir (Axworthy, 2020). Bu özellik, devleti salt bir yönetim sisteminden, dış tehditlerin ortaya çıktığı zamanlarda devreye giren ve ideolojilerin ötesine geçen bir “hayatta kalma mekanizması”na dönüştürür.

İran'da bir darbe veya zorla rejim değişikliği olasılığını inceleyen bu çalışma, tartışmayı “operasyonel kapasite” (darbe gerçekleştirilebilir mi?) sorusunun ötesine taşır ve “sürdürülebilirlik ve meşruiyet” (darbe sonrası düzen kurulabilir mi?) sorusuna odaklanır. Askeri bir darbenin başarısı, sadece sarayın ele geçirilmesiyle değil, bürokratik itaatin sağlanması ve toplumsal rızanın üretilmesiyle de ölçülür. Makalenin ana tezi şudur: İran'da dış destekli bir müdahale, izole operasyonel başarılar elde etse veya geçici sosyal hareketlenmeler tetiklese bile, sosyolojik hafıza, çift katmanlı güvenlik mimarisi ve jeopolitik dengeler nedeniyle sürdürülebilir bir siyasi düzen yaratamaz. Bu yapısal engeller, İran'ı “kolayca devrilebilen devletler” sınıfından ayıran bir “jeopolitik bağışıklık” durumu yaratır.

Bu çalışma, normatif bir rejimi savunmak yerine, analitik bir “yapısal engel analizi” sunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, darbe olasılığı beş farklı ama birbirini tamamlayan katman (sosyolojik, kurumsal, istihbarat, küresel ve bölgesel) üzerinden test edilecektir.

### ***1.1. Araştırma sorusu, hipotezler, kapsam ve katkı***

Araştırma sorusu (RQ): İran’da dışarıdan teşvik edilen rejim değişikliği senaryoları, 2009 ve 2022 gibi yüksek yoğunluklu kriz döngülerinde dahi neden sürdürülebilir bir siyasi dönüşüme evrilmemektedir?

Hipotezler: H1: Çift hatlı zor aygıtı mimarisi (Artesh–IRGC) ve darbeye karşı koruma pratikleri, elit kopuşu ve zor aygıtı kırılması olasılığını düşürür. H2: Kolektif hafıza ve güvenikleştirme (1953 sendromu, “Suriye’leşme” korkusu) dış destekli patikaların toplumsal meşruiyetini zayıflatarak geniş koalisyon

oluşumunu sınırlar. H3: Çin–Rusya bağlantıları, yaptırım kaçırma ağları ve bölgesel derinlik, dış baskının sürdürülebilirliğini ve müdahalenin kredibilitesini düşürerek uluslararası ortam eşliğinin hızlanmasını zorlaştırır. H4: Bariyer katmanlarının toplam gücü arttıkça kriz döngüleri “rejim değişikliği” yerine “dengeye geri dönüş” ile sonuçlanır.

Kapsam: Çalışma, bariyerlerin oluşumunu göstermek üzere 1953–2022 tarihsel kesitlerinden yararlanmakla birlikte, ampirik sınımayı iki kritik vaka (2009 Yeşil Hareketi ve 2022 Mahsa Amini protestoları) üzerinde yürütür; 2017–2019 ekonomik protestoları ve 2020–2021 suikast/sabotaj şokları ara kanıt noktaları olarak değerlendirilir. Çalışmanın temel kısıtı, kapalı rejim doğası gereği birincil kaynak eksikliğidir; bu durum OSINT verilerinin çapraz doğrulanmasıyla (triangülasyon) aşılmaya çalışılmıştır.

Orijinal katkı: (i) “jeopolitik bağıklık” kavramını analogi düzeyinden çıkarıp operasyonel bir bariyer konfigürasyonu olarak tanımlar; (ii) altı katmanlı modeli açık göstergeler ve şeffaf bir skorlama mantığıyla ölçülebilir kılar; (iii) aynı odaklı sorularla iki vaka karşılaştırması yaparak model beklentilerini test eder.

Yöntem, veri seti ve sınırlılıklar bu bölümde çerçevelenmiş; araştırma tasarımı ile operasyonelleştirme ayrıntıları izleyen yöntembilim bölümünde (3. Bölüm) sistematik biçimde açıklanmıştır. bölüm) ayrıntılı biçimde sunulmuştur; kapalı rejim koşullarında OSINT temelli kanıt üretiminin doğurduğu kısıtlar ayrıca tartışılmaktadır.

## 2. Literatür İncelemesi ve Teorik Çerçeve

İran'daki rejim değişikliği senaryolarını kapsamlı bir şekilde analiz etmek için, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler disiplinlerinden üç farklı literatür kümesini birleştiren eklettik bir teorik çerçeveye ihtiyaç vardır: (i) Otoriter Direnç ve Darbeye Karşı Koruma, (ii) Kolektif Hafıza Çalışmaları ve (iii) Güvenleştirme Teorisi.

### 2.1. Otoriter Dirençlilik, “Darbeye Karşı Koruma” ve Kurumsal Labirent

“Otoriter Dirençlilik” ekölü (Heydemann, 2007; Bellin, 2012), rejimlerin hayatta kalmasını sadece baskı yoluyla değil, aynı zamanda kurumsal uyum yetenekleri yoluyla da açıklamaktadır. Bu bağlamda, darbe literatüründe Quinlivan (1999) ve Svolik (2012) tarafından geliştirilen “darbeye karşı koruma” kavramı merkezi bir öneme sahiptir. Quinlivan, otoriter rejimlerin askeri ve güvenlik bürokrasisini parçalamasını, tek bir merkezden darbe yapılmasını imkansız hale getirmesini ve paralel güvenlik kurumları oluşturmasını bir hayatta kalma stratejisi olarak tanımlamaktadır. Orta Doğu bağlamında bu literatürün temel metinlerinden biri, rejimlerin güvenlik aygıtı üzerindeki kontrolünün otoriter dirençlilik için belirleyici olduğunu gösteren Bellin'in (2004) çalışmasıdır.

İran örneğinde, bu teori klasik Orta Doğu diktatörlüklerinden (örneğin Saddam'ın Irak'ı veya Esad'ın Suriye'si) farklı bir derinlikte işler. İran'da normal ordu (Artesh) ile Devrim Muhafızları (Pasdaran) arasındaki görev dağılımı, birbirlerini dengeleyen, izleyen ve gerektiğinde etkisiz hale getiren anayasal olarak kodlanmış bir “denge” yapısı oluşturur. Ancak, mevcut literatürdeki temel bir eksiklik, bu yapının yalnızca askeri bir denge olarak yorumlanmasıdır (Alfoneh, 2013). Aslında İran'daki yapı, güvenlik aygıtının ekonomi (Bonyads/Vakıflar) ve bürokrasi ile iç içe geçmiş olduğu çok katmanlı bir “Kurumsal Labirent”tir. Bu çalışmada önerilen “Kurumsal Labirent” kavramı, darbe girişimlerinin komuta zinciri içinde ortadan kaybolmasını ve yeni bir düzen kurmak için gerekli olan “elitlerin ayrılmasını” maliyetli hale getiren karmaşık çıkar ağlarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Geddes'in (1999) işaret ettiği gibi, askeri rejimlerde subayların kışlalarına dönmeleri daha kolay olsa da, İran'ın “parti-ordu” veya “ideolojik ordu” gibi melez rejimlerde, güvenlik elitlerinin kaderi rejimin kaderiyle iç içe geçmiştir.

## **2.2. “Medeniyet Devleti” ve Kolektif Hafıza Rejimleri**

Batı merkezli analizler, İran'ı genellikle 1979 Devrimi ile başlayan “İslam Cumhuriyeti” parantezine hapseder. Ancak Keddie (2006), Abrahamian (2009) ve Axworthy (2020) gibi tarihçilerin vurguladığı gibi, İran'daki devlet geleneği, rejimlerden bağımsız bir kurumsal mantığa ve tarihsel sürekliliğe sahiptir. Bu noktada, “Medeniyet Devleti” kavramı, devletin meşruiyetini sadece mevcut anayasal düzenden (de jure) değil, aynı zamanda binlerce yıllık tarihsel ve kültürel derinlikten (de facto) de aldığını gösterir. Bu, toplumun rejime karşı çıksa bile “devlete” (İran-zemin) sadık kalmasını sağlayan bir paradoks yaratır.

Bu kavramı tamamlayan unsur, Jan Assmann'ın “Kolektif Hafıza” teorisidir. (Assmann, 2003) Assmann'a göre, toplumlar travmatik tarihi olayları kimliklerinin bir parçası olarak kodlar ve “hatırlama kültürü” aracılığıyla bugünü inşa ederler. İran'ın özel durumunda, 1953 yılında CIA/MI6 destekli Ajax Operasyonu ile Başbakan Muhammed Musaddık'ın devrilmesi, toplumun siyasi bilinçaltında silinmez bir iz bırakmıştır (Kinzer, 2004). Bu hafıza, bugün seküler ve rejime muhalif kesimler arasında bile dış destekli kurtarıcılara karşı derin bir şüphecilik yaratmaktadır. Assmann'ın (2003) işaret ettiği gibi, travmatik siyasi kırılmalar, sonraki dönemlerde toplumların davranışlarını kısıtlayan “hafıza rejimleri”nin ortaya çıkmasına neden olur. Bu nedenle, İran'da rejime muhalefet ile yabancı müdahaleye rıza arasındaki mesafe, bu tarihsel “meşruiyet filtresi” tarafından korunmaktadır.

## **2.3. Kavramsal Yenilik: Jeopolitik Bağışıklık**

Yukarıdaki teorik temele dayanarak, bu çalışma “Jeopolitik Bağışıklık” kavramını önermektedir. Tıbbi bir benzetmeyle kavramsallaştırılan Jeopolitik Bağışıklık, bir devletin dışarıdan yöneltilen rejim değişikliği baskılarına (virüs) karşı savunmasını ifade eder: (a) toplumun egemenlik refleksi (antikorlar), (b) kurumların parçalı direnişi (beyaz kan hücreleri) ve (c) dış istikrar sağlayıcıların (Çin ve Rusya gibi) risk azaltıcı müdahaleleri.

Bu kavram, Kopenhag Okulu'nun (Buzan, Wæver & de Wilde, 1998) Güvenlikleştirme Teorisi ile de ilgilidir. Güvenlikleştirme, normal siyasetin (ekonomi, protesto vb.) alanına giren konuları İran'da dış tehdit algısı, baskıcı iç politikaları meşrulaştırmak için bir kaldıraç olarak kullanılır ve paradoksal olarak bağımsızlık sistemini güçlendirir. “Bizi devirirseniz İran Suriye gibi olur” sloganıyla rejim, toplumu “kötü yönetim” ile “kaos” arasında seçim yapmaya zorlayarak hayatta kalma temelini sağlamlaştırır.

### **3. Yöntem ve Araştırma Tasarımı**

Bu çalışma, sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan nicel “darbe olasılığı” hesaplamaları yerine niteliksel bir “yapısal engel analizi” tasarımına dayanır. İran gibi veri şeffaflığının düşük olduğu ve gayriresmî güç ağlarının belirleyici olduğu kapalı otokrasilerde, salt nicel modeller açıklayıcı gücünü hızla yitirir. Bu nedenle araştırma, rejim değişikliğini tek bir şokun değil, bir dizi eşik hizalanmasının ürünü olarak ele alır.

#### **3.1. Araştırma sorusu, bağımlı değişken ve eşikler**

Bağımlı değişken (DV) “sürdürülebilir rejim değişikliği”dir. DV, yürütmenin devrilmesi/iktidar koalisyonunun çözülmesi ile birlikte yeni siyasal düzenin en az 12 ay boyunca kurumsal süreklilik göstermesini gerektiren bir sonuç olarak tanımlanır. Analiz, rejim değişikliğini bir “eşikler dizisi” olarak modeller: (T1) elit kopuşu, (T2) zor aygıtında anlamlı çatlak/itaatsizlik, (T3) muhalefetin süreklilik arz eden koordinasyonu ve (T4) dış çevrenin belirleyici baskıyı sürdürebilme kapasitesi. Süreç izleme, her eşik için gözlemlenebilir izleri arar; yapılandırılmış-odaklı karşılaştırma ise aynı soruları 2009 ve 2022 vakalarına simetrik biçimde uygular.

#### **3.2. Vaka seçimi ve karşılaştırma mantığı**

İran'ın seçilme gerekçesi iki katmanlıdır: (i) rejim değişikliği tartışmalarının düzenli biçimde yeniden üretildiği yüksek-salience bir dosya olması ve (ii) yaptırımlar, bölgesel rekabet ve büyük güç çekişmesi altında otoriter dayanıklılığın nasıl mümkün olduğuna dair teorik genellenebilirlik taşımasıdır. 2009 ve 2022 kriz döngüleri, aynı rejim ve kurumsal bağlam içinde protesto tetikleyicisi, toplumsal bileşim ve elit hizalanma düzeyinde anlamlı varyasyon sunar. Bu nedenle çift vaka, “benzer sistem içinde farklı şoklar” mantığıyla modelin öngörülerini sınamaya elverişlidir. Ara dönem olarak 2017–2019 ekonomik protestoları ve 2020–2021 suikast/sabotaj şokları, mekanizmaların tekrarlı işleyişini göstermek için ikincil kanıt noktaları olarak kullanılır.

#### **3.3. Veri, OSINT kullanımı ve kanıt stratejisi**

Birincil kaynaklara erişim kısıtını azaltmak için çok-kaynaklı OSINT yaklaşımı izlenmiştir. Kaynak havuzu üç gruba ayrılır: (a) hakemli akademik literatür; (b) politika raporları ve düşünce kuruluşu yayınları; (c) açık kaynak belgeler (resmî konuşmalar, anayasa/yasal metinler, kurum raporları), uluslararası medya

ve insan hakları dokümantasyonu. OSINT verileri, (i) kaynak bağımsızlığı, (ii) zaman damgası/olay sıralaması uyumu ve (iii) çoklu kaynakla çapraz doğrulama kriterleriyle filtrelendirir. Çelişen raporlar “rekabet eden açıklamalar” olarak ayrı kodlanır ve süreç izleme içinde hangi iddianın hangi mekanizmaya daha iyi uyduğuna göre değerlendirilir.

### 3.4. Operasyonelleştirme: bariyer katmanları ve ölçüm

Jeopolitik bağımsızlık (JB), rejim değişikliği eşiklerinin aynı anda hizalanmasını engelleyen yapısal bariyerlerin toplam gücü olarak tanımlanır. Altı katmanın her biri, 0–2 arası nitel bir ölçekle (0=zayıf, 1=orta, 2=güçlü) skorlanır. Skorlama, vaka içinde gözlemlenebilir göstergelerin yoğunluğu ve sürekliliğine dayanır. Bu ölçüm, nicel bir “endeks” iddiasından ziyade, karşılaştırmayı şeffaflaştıran ve yorumların izlenebilirliğini artıran analitik bir araçtır.

| Öge                                  | Tanım                                                                  | Gözlemlenebilir gösterge örnekleri                                                               |
|--------------------------------------|------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|
| DV: Sürdürülebilir rejim değişikliği | Yürütmenin devrilmesi + yeni düzenin $\geq 12$ ay kurumsal sürekliliği | Elit kopuşu, zor aygıtında itaatsizlik, muhalefet koordinasyonu, dış baskının sürdürülebilirliği |
| T1: Elit kopuşu                      | İktidar koalisyonunda kalıcı ayrışma/defeksiyon                        | Seçkin hizalanması, patronaj ağlarının çözülmesi, üst düzey istifa/sığınma                       |
| T2: Zor aygıtı kırılması             | Artesh/IRGC/Besic içinde anlamlı çatlak                                | Emir-komuta bozulması, taraf değiştirme, bastırma kapasitesinde düşüş                            |
| T3: Muhalefet koordinasyonu          | Süreklilik ve örgütsel bütünleşme                                      | Çatı örgüt, ortak hedef/strateji, grev ve yaygın koordinasyon                                    |
| T4: Dış çevre                        | Belirleyici baskının kredibilitesi                                     | Yaptırım uygulanabilirliği, diplomatik izolasyon, askeri/escalation maliyetleri                  |

Tablo 1. Değişkenler ve sonuç eşikleri

| Katman                                         | Beklenen mekanizma                                      | Göstergeler (örnek)                                                        |
|------------------------------------------------|---------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|
| I. Kolektif hafıza & güvenlikleştirme          | Dış destek meşruiyetini düşürür; koalisyonu daraltır    | 1953/“yabancı müdahale” söylemi, ‘Suriyeleşme’ korkusu, dış aktöre şüphe   |
| II. Çift hatlı güvenlik mimarisi (Artesh–IRGC) | Darbe koordinasyon maliyetini yükseltir                 | Paralel komuta, karşılıklı denetim, iç/dış görev ayrışması                 |
| III. İstihbarat simetrisi & kurumsal öğrenme   | Taktik şoklar stratejik çöküşe dönüşmez                 | Hızlı atama/ikame, iç tasfiye, HUMINT ağları, karşı operasyonlar           |
| IV. Dış veto/hedging (Çin–Rusya ve kanallar)   | Tam izolasyonu zorlaştırır; müdahale maliyetini artırır | Alternatif finans/lojistik, diplomatik kalkan, enerji satış sürekliliği    |
| V. Bölgesel derinlik                           | Tırmanma riskini dışarı taşır; caydırıcılığı büyütür    | Vekil ağları, misilleme kapasitesi, kriz maliyetlerinin dışsallaştırılması |
| VI. Nükleer gecikme (latency)                  | En kötü senaryo riskini artırır                         | Eşik kapasite, belirsizlik, pazarlık kozu                                  |

Tablo 2. Altı katmanlı bariyer modeli ve göstergeler

### 3.5. Analiz: süreç izleme ve yapılandırılmış-odaklı karşılaştırma

Süreç izleme, mekanizmalar için kanıt türlerini (hoop test, smoking gun, straw-in-the-wind) ayırıştırır ve her vakada aynı odaklı sorularla (örn. “zor aygıtında kopuş oldu mu?”, “elit kopuşu hangi noktada ve neden sınırlı kaldı?”, “dış baskı hangi kanallarda etkisizleşti?”) nedensel zinciri kurar. Karşılaştırmalı

bölümde, iki vaka için katman skorları ve eşik sonuçları aynı tabloda raporlanır; bu sayede model beklentileri ile gözlemler arasındaki uyum/uyumsuzluk görünür kılınır.

### 3.6. Sınırlılıklar ve geçerlilik

Çalışma, kapalı bir otokraside güvenlik bürokrasisinin iç karar süreçlerine doğrudan erişim sağlayamadığı için ölçüm hatası ve kaynak yanlılığı risklerini tamamen ortadan kaldıramaz. Bunu azaltmak için (i) çoklu kaynak triangülasyonu, (ii) olay sıralamasına dayalı nedensel muhakeme ve (iii) alternatif açıklamaların açıkça tartışılması uygulanır. Bulgular, İran dışına otomatik genellenebilir değildir; ancak model, benzer rejim dayanıklılığı tartışmalarında sınanabilir hipotezler üretir.

## 4. Analiz: Altı Katmanlı Bağışıklık Mimarisi

İran'da dış destekli rejim değişikliğinin önündeki engeller, tek bir askeri birliğin gücü veya bir diktatörün karizmasıyla açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Bu engeller, toplumun zihinsel kodlarından devletin kurumsal labirentine kadar uzanan, iç içe geçmiş ve birbirini güçlendiren çok katmanlı bir savunma mimarisi oluşturmaktadır.

### 4.1. Katman I — Sosyolojik DNA ve Kolektif Hafıza

İran'ı hedef alan müdahale senaryolarındaki en büyük epistemolojik yanılğı, rejim karşıtı duygular ile dış müdahaleye rıza arasında doğrusal ve pozitif bir korelasyon kurmaktır. Batı başkentlerinde yapılan simülasyonlar, Tahran sokaklarında atılan “Diktatöre Ölüm” sloganlarının otomatik olarak “Hoş Geldin Kurtarıcı” sloganlarına dönüşeceğini varsaymaktadır. Ancak İran sosyolojisi, bu beklentiyi boşa çıkaran iki temel “bağışıklık hücresi” içerir.

1953 Sendromu: Hafızanın Politik İşlevi Kolektif hafıza, toplumların kriz zamanlarında başvurduğu bir “deneyim kütüphanesi”dir. İran siyasi tarihinde, 1953 yılında CIA ve MI6 tarafından Ajax Operasyonu ile organize edilen, seçilmiş Başbakan Muhammed Musaddık'ın devrilmesi, sadece tarihi bir olay değil, aynı zamanda kurucu bir travmadır. Bu travma, İran toplumunun genetik koduna, yabancı güçlerin demokrasi vaadine karşı “kalıcı şüphecilik” olarak kodlanmıştır (Abrahamian, 2009). Bugün rejim, bu hafızayı son derece stratejik bir “meşruiyet kalkanı” olarak kullanmaktadır. En meşru ve sivil talepler (kadın hakları, sendika hakları) bile rejimin medyası tarafından “Mossadegh'i devirenlerin yeni planı” olarak çerçevelenerek muhalefetin genişlemesini durdurmaktadır. Seküler ve milliyetçi kesimler, mollaları sevmeseler bile, “tarihin tekerrür etmesi” korkusuyla dış destekli projelerden uzak durmaktadır. Bu, dış aktörlerin İran iç politikasını etkilemesini engelleyen sosyolojik bir “güvenlik duvarı” işlevi görüyor.

“Medeniyet Devleti” Refleksi ve Suriyeleşme Korkusu İran, sömürgeciler tarafından cetvelle çizilen sınırları olan yapay bir ulus devlet değil; binlerce yıllık devlet geleneği ve imparatorluk mirasına dayanan

bir “Medeniyet Devleti”. Bu kimlik, İslam Cumhuriyeti ideolojisinden daha derin, daha kapsayıcı ve daha dirençli. Toplumun en rejim karşıtı kesimleri arasında bile, “İran'ın parçalanması” veya “iç savaşa sürüklenmesi” olasılığı, mevcut rejimin devamından daha büyük bir tehdit olarak algılanmaktadır.

Komşu ülkelerde son on yılda yaşanan olaylar (Suriye'nin yıkımı, Libya'nın parçalanması, Afganistan'daki kaos) İran toplumunda yeni bir travma tabakası yaratmıştır. Protestoları bastırırken rejim sadece polis coplarını değil, aynı zamanda şu korkuyu da kullanıyor: “Eğer gidersek, İran Suriye gibi olacak.” Bu ‘güvenlikleştirme’ stratejisi, toplumun gri alanında (kararsız) bulunan milyonlarca insanı “kötü yönetim” ile “vatansızlık” arasında seçim yapmaya zorluyor (Golkar, 2015). Rasyonel bir aktör olan ortalama bir vatandaş için, kaos ve iç savaş riskini taşıyan “rejim değişikliği macerası”, statükonun getirdiği sefaletten daha maliyetlidir. Bu nedenle, dışarıdan desteklenen darbe senaryoları taban düzeyinde meşruiyet kazanamamakta ve marjinal kalmaktadır.

#### **4.2. Katman II — Güvenlik Mimarisi ve Kurumsal Labirent**

Darbe literatüründe (Geddes, 1999), askeri müdahalelerin başarısını belirleyen en kritik değişkenin “elit koordinasyonu” olduğu belirtilmektedir. Bir darbenin başarılı olması için, ordu komutanlarının kendi aralarında anlaşmaya varmaları ve rejime karşı tek vücut olarak hareket etmeleri gerekir. İran İslam Cumhuriyeti, bu riski en aza indirmek için bilinçli olarak “darbeye karşı koruma” tasarımı oluşturmuştur.

İki Uçlu Kılıç: Ordu ve Devrim Muhafızları Arasındaki Denge İran'ın güvenlik mimarisi, iki paralel, hatta rakip orduya dayanmaktadır:

Artesh (Düzenli Ordu): Görevi, sınırları korumak ve dış tehditlerle savaşmaktır.

Pasdaran (Devrim Muhafızları - IRGC): Görevi “Devrimi ve rejimi korumak”tır; yani ana işlevi iç tehditleri ve Artesh'i izlemektir.

Bu ikili yapı, komuta zincirinde kasıtlı bir “kurumsal sürtüşme” yaratır. Artesh generallerinin herhangi bir darbe planı, Pasdaran istihbaratı tarafından hemen tespit edilir. Tersine, Pasdaran içindeki bir grubun herhangi bir hareketi, Yüce Lider'e sadık diğer birimler (Basij, İttılâ‘ât (MOIS)) tarafından dengelenir. Bu “karşılıklı denetim” mekanizması, bir darbe için gereken “koordinasyon maliyetini” o kadar yükseltir ki, başarılı bir ayaklanma teknik olarak neredeyse imkansız hale gelir (Quinlivan, 1999).

“Khaki Kapitalizm” ve Seçkinlerin Sadakati Rejimin güvenlik seçkinlerini ona bağlayan gerçek yapıştırıcı ideoloji değil, ekonomidir. Devrim Muhafızları sadece bir silahlı güç değil, aynı zamanda İran ekonomisinin yüzde 30 ila 40'ını kontrol eden devasa bir holding şirketidir. Khatam al-Anbiya Genel Merkezi, petrol, gaz, inşaat, telekomünikasyon ve bankacılık sektörlerinde tekel konumundadır (Alfoneh, 2013).

Bu yapı “Khaki Kapitalizm” olarak adlandırılabilir. Bir Pasdaran komutanı veya üst düzey istihbarat subayı, rejim değişikliği senaryosunda sadece rütbesini değil, fabrikalarını, sözleşmelerini, döviz bürolarını ve lüks yaşam tarzını da kaybetme riskiyle karşı karşıyadır. Dışarıdan desteklenen bir darbe, bu elitler için bir “kurtuluş” değil, tam tersine tam bir “varlık tasfiyesi” ve kovuşturma tehdididir. Bu ekonomik entegrasyon, subayların rejime olan sadakatini ideolojiden rasyonel bir “statüko koruma” refleksine dönüştürür. Rejim değişikliği, bu aktörler için yönetilemez bir kaos ve mülksüzleştirilme riski doğurduğundan, sistem içindeki çatlakların bir darbe koalisyonuna dönüşmesi engellenir.

#### **4.3. Katman III — İstihbarat Simetrisi ve Operasyonel Hata**

İran'daki rejim değişikliği analizlerinde yapılan bir diğer yaygın hata, “taktik istihbarat başarılarının” (suikast, sabotaj, siber saldırı) kümülatif etkisinin sistemik bir çöküşe yol açacağı varsayımıdır. Bu yaklaşım, “taktik başarı” ile “stratejik sonuç” arasındaki farkı göz ardı etmektedir.

Kafa Kesme Stratejisinin Başarısızlığı Son yıllarda, Ocak 2020'de Süleymani'nin ve 2020'de nükleer programın babası Mohsen'in suikastları, İran istihbaratının (MOIS ve SAS) güvenlik açıklarını ortaya çıkarmıştır. Ancak, bu “kafa kesme” saldırıları rejimin karar alma mekanizmasını felç etmedi. Bunun nedeni, İran devlet zihniyetinin karizmatik liderlere bağımlı olmasına rağmen, kurumsal hafıza ve prosedürlerle işleyen bürokratik bir makine olmasıdır. Süleymani'nin yerine İsmail Kaani'nin hemen atanması ve Kudüs Gücü'nün operasyonlarının kesintisiz devam etmesi, sistemin “kendi kendini onarma” kapasitesini kanıtladı. Bu tür saldırılar, rejimi devirmek bir yana, “dış tehditler” konusundaki paranoyasını teyit ederek rejim içindeki tasfiyeleri meşrulaştırmaya hizmet ediyor.

Asimetrik İstihbarat ve “Gri Alan” Mücadelesi Batı ve İsrail istihbaratı teknolojik üstünlüğe sahipken (SIGINT, uydu, siber), İran bu açığı güçlü “İnsan İstihbaratı” (HUMINT) ağlarıyla telafi etmektedir. İran'ın Irak, Suriye, Lübnan ve Afganistan'daki etkisi, sınırlarının ötesinde devasa bir “erken uyarı sistemi” sağlamaktadır. Tahran, rejim değişikliği planlarını henüz planlama aşamasındayken tespit etme ve asimetrik yöntemler (tehdit, şantaj, karşı suikast) yöntemleri kullanarak sabote etme kapasitesine sahiptir. İstihbarat savaşı tek taraflı bir “avcı-av” oyunu değildir; tarafların birbirlerini sürekli yıpratdığı ancak kesin bir sonuca ulaşmadığı “simetri/asimetri dengesi”dir (Ostovar, 2016).

#### **4.4. Katman IV — Küresel Eksen Değişimi ve Dış “Veto” Dinamikleri**

İran'daki rejim değişikliği senaryolarının dış değişkenleri incelendiğinde, uluslararası sistemin 2000'lerin başında (Irak ve Afganistan'ın işgali) “tek kutuplu Amerikan hegemonyası” döneminden “çok kutuplu büyük güç rekabeti” dönemine geçtiği görülmektedir. Bu yapısal dönüşüm, İran dosyasında Çin ve Rusya gibi revizyonist güçlerin rollerini “pasif gözlemciler”den “aktif dengeleyiciler”e kaydırmıştır. Bu iki

güç, İran rejimini ideolojik sevgiden değil, rasyonel bir “jeopolitik zorunluluk”tan dolayı ayakta tutmaktadır.

Çin Faktörü: İdeolojik Kardeşlik Değil, Risk Yönetimi Çin'in İran'a yaklaşımı, Batı medyasında sıklıkla tasvir edildiği gibi “Batı karşıtı eksen”in inşasından ziyade, son derece pragmatik bir “risk yönetimi” ve enerji güvenliği mantığına dayanmaktadır. Pekin için İran, Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) rotası boyunca kritik bir lojistik merkez ve Körfez enerjisinin güvenliği için vazgeçilmez bir ortaktır.

2021'de imzalanan “25 Yıllık Kapsamlı İşbirliği Anlaşması”, Çin'in İran'da Batı ile uyumlu ani bir rejim değişikliğini “stratejik bir kayıp” olarak göreceğinin en açık işaretidir (Fulton, 2019). Çin, İran'ın iç sorunlarını çözme kapasitesine sahip değildir; ancak BM Güvenlik Konseyi'ndeki veto hakkı ve ekonomik “yaşam hatları” sayesinde, rejimin tamamen boğulmasını önleyen bir “yaşam destek ünitesi” görevi görmektedir. Özellikle, ABD'nin yaptırımlarına rağmen petrol alımlarının devam etmesi, rejimin güvenlik bürokrasisini finanse eden minimum nakit akışını garanti etmektedir. Çin'in bu tutumu, İran'a karşı kapsamlı bir askeri müdahale veya “rejim değişikliği” operasyonunun uluslararası hukuki temelini zayıflatmakta ve maliyetini artırmaktadır.

Rusya ve “Hayatta Kalma Ortaklığı” 2022'de Ukrayna savaşının başlamasının ardından değişen küresel denklem, Moskova ve Tahran'ı gerekli bir “hayatta kalma ortaklığı” içinde bir araya getirmiştir. Rusya için İran artık sadece güneyde yönetilmesi gereken bir komşu değil; Batı'nın yaptırımlarını atlatmak için kritik bir lojistik koridor (Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru - INSTC) ve askeri teknoloji ortağıdır (Katz, 2024).

İran'ın Rusya'ya İHA/SİHA (Shahed-136) desteği sağlaması, iki ülke arasındaki askeri entegrasyonu geri dönüşü olmayan bir düzeye taşımıştır. Bu karşılıklı bağımlılık, Moskova'nın İran'da Batı yanlısı bir iktidar değişikliğine olan toleransını sıfıra indirmiştir. Rusya'nın Suriye iç savaşında Esad rejimini destekleme yönündeki askeri refleksi, İran için daha da güçlü bir şekilde geçerlidir. Bu dış destek, İran'ın güvenlik elitlerine “yalnız değiliz” psikolojik güvencesi sağlar ve elitlerin kaçma olasılığını azaltan güçlü bir dış bariyer oluşturur.

#### **4.5. Katman V — Bölgesel Derinlik ve İç Siyasetin Paradoksu**

İran'ın savunma doktrini, ulusal sınırlar (border-i milli) içinde değil, yüzlerce kilometre ötesinde tehditlere karşı koyma ilkesine dayanan “İleri Savunma” stratejisine dayanmaktadır. Lübnan, Suriye, Irak ve Yemen'e uzanan “Direniş Ekseni”, rejim için hem bir kalkan hem de bir yük oluşturmaktadır.

Caydırıcılık Kalkanı Olarak Vekil Ağları İran'ın bölgesel vekil ağları, olası dış müdahalelere karşı asimetrik bir “misilleme kapasitesi” sunmaktadır. Bu strateji “Kirpi Savunması” olarak adlandırılabilir; İran'ı yutmaya çalışan herhangi bir güç, ağzını delip geçecek dikenlerin bedelini hesaplamalıdır.

Hizbullah (Lübnan): Rejimin Akdeniz'deki en stratejik sigorta poliçesi. 100.000'den fazla füze ve roketle sahip olan Hizbullah, İsrail'in kuzey cephesini ve stratejik altyapısını rehin tutarak Tahran'a doğrudan bir saldırıyı caydırmaktadır. Hizbullah, İran için tek kullanımlık bir vekil değil, sınırlarının ötesindeki Devrim Muhafızları'nın en seçkin tugayıdır.

Haşdi Şabi (Irak): Irak'taki bu yapı, İran'ın batı sınırını “stratejik derinlik” bölgesine dönüştürmüştür. İran, Saddam Hüseyin döneminde olduğu gibi, Bağdat'ta değil, sınırlarının ötesinde batıdan gelen bir işgal tehdidine karşı koyma kapasitesini kazanmıştır. Haşdi Şaabi'nin Irak devlet bürokrasisine entegrasyonu, İran'ın bu ülkedeki etkisini “kurumsallaştırmış” ve ABD'nin İran'ı kuşatma stratejisinde büyük bir gedik açmıştır.

Husi'ler (Yemen): İran'ın “Jeopolitik Bağışıklık” sisteminin en düşük maliyetli ama en etkili (yüksek kaldıraçlı) parçasıdır. Bab al-Mandab Boğazı üzerindeki Husi tehdidi, İran'a küresel enerji ticareti ve tedarik zincirlerini boğma yeteneği kazandırmıştır. Bu yetenek, Batı başkentlerinde “İran rejimine dokunmanın bedeli küresel enflasyon olacaktır.”

İç Maliyet: “Neden Gazze, Neden Tahran Değil?” Ancak, bölgesel derinlik stratejisi paradoksal bir şekilde rejimin iç politikadaki meşruiyetini aşındıran bir faktör haline gelmiştir. Ekonomik kriz derinleştikçe, toplumun geniş kesimleri dış politikadaki maliyetli müdahaleleri sorgulamaya başlamıştır. “Ne Gazze ne Lübnan, İran için kendimi feda etmeyi tercih ederim” gibi sloganlarda somutlaşan bu tepki, devletin ‘güvenlik’ önceliği ile toplumun “refah” talebi arasındaki uçurumun genişlediğini göstermektedir. Rejim sınırlarını korumada başarılı olsa da (devlet güvenliği), vatandaşlarının rızasını kaybetme riskiyle karşı karşıyadır (insan güvenliği). Bu durum, dış destekli bir darbe için verimli bir zemin oluşturmaya da, rejimin sosyal tabanını aşındırarak onu daha baskıcı hale gelmeye zorlamaktadır.

#### ***4.6. Katman VI — Nükleer Latans ve Asimetrik Caydırıcılık Şemsiyesi***

İran'da rejim değişikliği senaryoları tartışılırken, masadaki en ağır dosya şüphesiz nükleer program ve balistik füze kapasitesidir. Bu programlar Batı literatüründe genellikle “agresif yayılmacılık” olarak yorumlansa da, Tahran'ın güvenlik doktrininde rejimin hayatta kalmasını garanti eden nihai “sigorta poliçesi” olarak kodlanmıştır.

“Japon Modeli” ve Nükleer Eşik Stratejisi (Hedging) İran'ın nükleer stratejisiyle ilgili en büyük yanılgı, rejimin kesinlikle ve acilen nükleer bomba (silahlanma) peşinde olduğu varsayımdır. Ancak İran'ın devlet zihniyeti, Kuzey Kore modelinden (izole bir nükleer devlet) çok Japon modeline (teknolojik olarak yetenekli ancak silahlanmayan bir “eşik devlet”) yakındır.

Literatürde “Nükleer Latensi” veya “Hedging” olarak tanımlanan bu strateji, “olarak tanımlanan bu strateji, İran'a benzersiz bir jeopolitik bağışıklık sağlamaktadır. Uranyum zenginleştirme kapasitesini %60'a

(silah sınıfına çok yakın) çıkaran Tahran, Batı'ya şu mesajı vermektedir: "Rejimin varlığını tehdit eden bir durum ortaya çıkarsa, nükleer caydırıcılığa geçiş süremiz aylar değil, haftalar olacaktır." Bu "potansiyel tehdit", gerçek bir bombadan daha işlevseldir. Çünkü gerçek bir bomba İran'ı uluslararası sistemden tamamen izole edebilir ve onu askeri bir hedef haline getirebilir; oysa "eşikte olmak" İran'ı müzakere masasında tutar ve tam işgal senaryosunu (Irak 2.0) imkansız kılar. Rejim değişikliği isteyen dış aktörler için, köşeye sıkışmış İran'ın nükleer bir atılım yapma (aniden silahlara geçiş) riski, yönetilemez bir küresel kriz anlamına gelir.

Füze Şehirleri ve "Kirpi Savunması" Nükleer program "siyasi kalkan" ise, balistik füze programı rejimin "fiziksel kılıcı"dır. İran, hava kuvvetlerindeki teknolojik geri kalmışlığını ve yaptırımlar nedeniyle modern savaş uçakları satın alamamasını, Orta Doğu'nun en büyük balistik füze ve İHA envanterini geliştirerek telafi etmiştir (Asimetrik Denge).

Pasdaran tarafından yeraltında inşa edilen "Füze Şehirleri", olası bir dış müdahale (örneğin, ABD veya İsrail'in hava saldırısı) sonucunda komuta ve kontrol merkezi yok olsa bile rejimin ikinci vuruş kabiliyetini korumasını sağlar. Shahab, Seccil ve yakın zamanda geliştirilen hipersonik Fattah füzeleri, bölgedeki tüm İsrail ve ABD üslerini vurabilir (CENTCOM). Bu yetenek, rejim değişikliği senaryolarını "yerel bir çatışma"dan "bölgesel bir savaş"a dönüştürmektedir. Kendi varlığı tehdit edildiğinde, rejim Tel Aviv veya Dubai'yi vurmakla tehdit ederek komşularını "İran'ın istikrarı sizin güvenliğinizdir" denkleminde zorlamaktadır.

Siber Ordu ve Dijital Darbeye Karşı Koruma Rejim, siber uzayı geleneksel olmayan tehditlere karşı bir "egemenlik alanı" olarak güçlendirmiştir. 2010 Stuxnet saldırısından önemli dersler alan İran, artık sadece savunma değil, saldırı yeteneklerine de sahip bir "Siber Ordu"ya sahiptir. Rejim değişikliği senaryolarında sosyal medya ve iletişim ağlarının rolünü göz önünde bulunduran İran'ın "Ulusal İnternet Ağı" (Halal Net / Ulusal Bilgi Ağı), dış dünyadan izole edilmiş kapalı devre bir iletişim ekosistemi oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu, rejimin krizler sırasında dijital karartma uygulamasını mümkün kılan, protestocuların koordinasyonunu bozan ve dış dünyadan manipülasyonu önleyen teknolojik bir "darbeye karşı koruma" katmanıdır.

## **5. Karşılaştırmalı Vaka Analizi: Kriz Yönetimi ve Bağımsızlık Testi**

İran'daki rejim değişikliği senaryolarının yapısal engellerini ampirik düzeyde test etmek için, İslam Cumhuriyeti tarihindeki en ciddi iki sosyal kırıma noktasını karşılaştırmalı olarak incelemek gerekir: 2009 Yeşil Hareket (Cunbeş-i Sebz) ve 2022 "Kadın, Yaşam, Özgürlük" (Mahsa Amini) protestoları. Bu iki vaka, rejimin "bağımsızlık sisteminin" farklı türdeki tehditlere nasıl tepki verdiğini gösteren bir laboratuvar görevi görmektedir.

**5.1. Örnek I: 2009 Yeşil Hareketi** — “İç” Tehdit ve Seçkinlerin Uyumu 2009 başkanlık seçimlerinde Mahmud Ahmedinejad'ın tartışmalı zaferinin ardından patlak veren Yeşil Hareket, rejimin meşruiyetine yönelik en büyük “iç” meydan okumaydı. Hareketin liderleri (Mir-Hossein Mousavi ve Mehdi Karroubi) rejimi devirmeye çalışmadılar, ancak “oylar nereye gitti” diye sorarak anayasal çerçeve içinde sistemin reformunu talep ettiler.

Bağışıklık Sistemi Nasıl Çalıştı? Rejimin bu krizdeki hayatta kalma stratejisi, “Kurumsal Labirent” (Katman II) mekanizmasının kusursuz işleyişi ile sağlandı. Hareketin liderleri sistemin içinden gelmelerine rağmen, Devrim Muhafızları (Pasdaran) ve Basij tabanı reformist kanadı “fitne” olarak tanımladı ve Hamaney'in etrafında monolitik bir blok oluşturdu. Güvenlik elitleri, reformistlerin iktidara gelmesini ekonomik ve siyasi ayrıcalıklarına doğrudan bir tehdit olarak algıladıkları için, “elitlerin ayrılması” beklentileri boş çıktı. Ayrıca, Musevi'nin “Biz devrimin çocuklarıyız” sloganı, dış müdahalenin meşruiyetini baştan engelledi.

**5.2. Örnek II: 2022 Mahsa Amini Protestoları** — “Sistemik” Öfke ve Liderlik Boşluğu Paradoksu 2022 Eylül ayında ahlak polisinin gözetiminde Mahsa Amini'nin ölümüyle başlayan süreç, 2009'dan radikal bir kopuşu temsil ediyor. Talepler “reform”dan “rejim değişikliği”ne evrildi ve sloganlar doğrudan Hamaney'i hedef aldı.

Bağışıklık Sistemi Nasıl Çalıştı? Bu durumda, rejimin “Sosyolojik DNA'sı” (Katman I) ile “Bölgesel Derinlik Maliyeti” (Katman V) arasındaki gerilim test edildi.

Liderlik ve Alternatiflerin Eksikliği: Protestoların yatay ve lidersiz yapısı, rejimin “kafa kesme” operasyonu gerçekleştirmesini engelledi; ancak bu durum, muhalefetin siyasi bir programa dönüşmesini de imkansız hale getirdi. Rejim değişikliği için gerekli olan “yönetilebilir geçiş” için inandırıcı bir alternatif sunulamadı.

Güvenlik ve “Suriye'leşme” Korkusu: Rejim, protestoları bastırmak için en güçlü kozu olan “bölünme korkusunu” kullandı. Etnik bölgelerde (Kürdistan ve Belucistan) huzursuzluk arttıkça, rejim bu bölgelerdeki askeri operasyonlarını “ayrılıkçı terörizmle mücadele” ve “iç savaşı kışkırtan yabancı güçlere karşı koyma” olarak çerçeveledi. Bu strateji, rejimi sevmeseler bile, merkezdeki orta sınıf seküler milliyetçiler arasında “devletin çöküşü” korkusunu tetikledi (Tilly, 2004).

**5.3. Karşılaştırmalı Sentez:** Neden Çökmedi? İki vakayı karşılaştırmak, İran'ın “Jeopolitik Bağımsızlık” sisteminin temel çalışma prensibini görünür kılar: 2009'da tehdit “isyan” olarak kodlanırken, 2022'de “kaos ve bölünme” olarak kodlanmıştır. Her iki vakada da dışarıdan desteklenen bir müdahale veya darbe senaryosunun gerçekleşmemesinin ana nedeni, güvenlik elitleri açısından yüksek fırsat maliyetidir. Rejim değişikliğinin maliyeti (tasfiye ve kovuşturma), rejimi savunmanın maliyetinden (halkla çatışma ve meşruiyet kaybı) daha yüksek kaldığı sürece, sokaktaki öfke büyüse bile içeride rejimi çözecek bir koalisyon oluşmamaktadır.

| Katman                     | 2009 | 2022 | Kısa not                                                |
|----------------------------|------|------|---------------------------------------------------------|
| I. Hafıza/güvenlikleştirme | 2    | 2    | Dış destek meşruiyeti düşük; ‘çöküş’ korkusu etkili     |
| II. Zor aygıtı mimarisi    | 2    | 2    | Artesh-IRGC/Besic koordinasyonu, çatlak maliyeti yüksek |
| III. İstihbarat & öğrenme  | 1    | 1    | Taktik şoklar konsolidasyona yol açıyor                 |
| IV. Dış hedging/veto       | 1    | 2    | 2022 sonrası Çin-Rusya etkileşimi daha belirleyici      |
| V. Bölgesel derinlik       | 1    | 2    | Tırmanma riski ve misilleme kanalları büyüyor           |
| VI. Nükleer gecikme        | 1    | 1    | Belirsizlik ve eşik kapasite caydırıcılık üretir        |
| Toplam (0–12)              | 8    | 10   | Daha yüksek skor = daha güçlü yapısal bariyer           |

*Tablo 3. 2009 ve 2022 kriz döngülerinde bariyer katmanlarının göreceli gücü (0–2)*

Not: Skorlar, model göstergelerinin vaka içi yoğunluğu ve sürekliliğine dayalı analitik bir özetleme aracıdır; nicel bir endeks iddiası taşımaz.

## 6. Gelecek Projeksiyonu: Hamaney'den Sonraki “Siyasi Belirsizlik” ve Haleflik Krizi

İran'daki rejim değişikliği senaryolarının en kırılgan “Aşıl topuğu”, Ali Hamaney'in ölümünden sonra gerçekleşecek olan iktidar devri sürecidir. Literatürde, otoriter rejimlerin en zayıf anının, kurucu veya uzun süreli liderin ölümünden sonra ortaya çıkan “halefiyet krizi” olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir (Brownlee, 2007). Ancak İran'ın durumunda bu süreç, sadece bir halefin “ataması” meselesi değildir; teokratik otorite ile askeri vesayet arasındaki güç dengesi yeniden tanımlanacak olan yapısal bir dönüşüm eşiğidir.

**6.1. Kurumsal Prosedür ve Gerçek Güç Dengesi** Anayasal olarak, yeni Lideri seçme yetkisi Uzmanlar Meclisi'ne aittir. Ancak, politik sosyoloji perspektifinden bakıldığında, asıl belirleyici aktör, Devrim Muhafızları (Pasdaran) ile Liderin Ofisi (Beyt-i Rehberi) arasındaki fiili ittifaktır . Pasdaran komuta yapısı için, yeni Lider sadece dini bir otorite (Merce-i Taklid) olmakla kalmayıp, Pasdaran'ın ekonomik imparatorluğuna ve bölgesel operasyonlarına “veto” koymayacak stratejik bir ortak da olmalıdır. Bu nedenle, Hubregan Meclisi'nden kim çıkarsa çıksın, “onay yetkisi” fiilen kışlalarda bulunmaktadır (Khalaji, 2012).

**6.2. Senaryo I: Hanedan Eğilimleri (Mojtaba Khamenei Modeli)** Son yıllarda en öne çıkan senaryo, Khamenei'nin oğlu Mojtaba Khamenei'nin halefi olmasıdır. Muezzin'in resmi bir siyasi pozisyonu olmasa da, Beyt-i Rehberi üzerindeki tam kontrolü ve Pasdaran istihbaratıyla organik bağları onu “gölge hükümdar” konumuna yükseltmiştir. Muezzin Hamaney'in seçilmesi, rejimin “Jeopolitik Bağışıklık” sisteminin devamlılığı açısından Pasdaran için “en az riskli” seçenektir. Bunun nedeni, Muejtaba'nın babasının “Direniş Ekseni” ve “Doğu'ya Bakış” stratejilerinin doğal varisi olmasıdır. Bu modelde, rejimde “kişi değişikliği” vardır, ancak “paradigma değişikliği” yoktur.

**6.3. Senaryo II: Praetorian Dönüşüm ve “Üçüncü Cumhuriyet”** İkinci ve daha radikal senaryo, halefiyet krizi çözülemezse Pasdaran'ın “perde arkasından” çıkıp sahneye çıkacağıdır. Bu senaryoda Pasdaran, ülkeyi bir “Geçiş Konseyi” aracılığıyla yöneterek İran'ı etkili bir şekilde Askeri Teokrasiye (Praetorian Teokrasi) haline getirebilir. Bu yeni düzende, rejim sosyal gerilimi azaltmak için zorunlu başörtüsü gibi konularda taktiksel tavizler (ideolojik gevşeme) verebilir, ancak dış politikada daha milliyetçi ve güvenlik odaklı bir çizgi izleyebilir. Bu senaryo, Batı'nın beklediği demokratikleşmeyi öngörmez, daha çok rejimin militarist bir “dönüşümünü” öngörür.

## **7. Ekonomik Politika Katmanı: Direniş Ekonomisi ve Yaptırımları Aşma Sanatı**

İran'da rejim değişikliği beklentilerinin en güçlü rasyonel temeli, ekonomik çöküş tezidir. “Maksimum Baskı” politikalarının rejimin mali kaynaklarını kurutarak güvenlik aygıtını finanse edemez hale getireceği varsayılmıştır. Ancak gerçekte İran'ın geliştirdiği “Direniş Ekonomisi” (İktisad-ı Mukavemeti) doktrini sayesinde rejim, makroekonomik refahı feda ederek hayatta kalma fonlarını korumayı başarmıştır (Salehi-Isfahani, 2020).

**7.1. ‘Refah’ ve “Hayatta Kalma”nın Ayrılması** Bütçeler İran ekonomisini analiz ederken yapılan temel bir hata, “Halk Ekonomisi” (enflasyon, işsizlik) ile “Rejim Ekonomisi” (güvenlik harcamaları) arasındaki uçurumu göz ardı etmektir. Yaptırımlar halkı yoksullaştırırsa da, rejim sınırlı döviz kaynaklarını öncelikle güvenlik aygıtına ayırmaktadır. Pasdaran ve istihbarat servislerine aktarılan kaynaklar “gizli bütçe kalemleri” ile korunmaktadır. Bu nedenle, ekonomik kriz sokaklarda protesto edenlerin sayısını artırsa da, protestocuları bastıran polisin maaşlarının ödenmesini engellememektedir.

**7.2. Gölge Filo (Karanlık Filo) ve Petro-Yuan Döngüsü** İran’ın dış dengeleyicilerle (özellikle Çin) olan ilişkisinin en somut sonucu, enerji ihracatının sürdürülebilirliğidir. Batı finans sisteminden dışlanan İran, transponderi kapalı olan “Karanlık Filo”yu kullanarak uluslararası sularda gemiden gemiye transferlerle petrolünü satmaktadır. Veriler, İran’ın günlük petrol ihracatının yaptırımlara rağmen 1,5 milyon varile ulaşabileceğini göstermektedir. Bu ticaretin çoğu ABD Doları yerine Çin Yuanı veya takas yoluyla gerçekleştirilmekte ve gelirler doğrudan Devrim Muhafızları’nın kasasına girmektedir.

**7.3. Dijital Kaçış ve Gri Piyasa Ticareti** İran, kripto varlıklar ve bölgesel takas ağları aracılığıyla geleneksel bankacılık sisteminden (SWIFT) dışlanmasını aşmaya çalışmaktadır. Devlet destekli kripto para madenciliği ve Irak, Afganistan ve Pakistan ile yapılan nakit sınır ticareti, rejime küçük ama izlenemez bir likidite sağlamaktadır. Sonuç olarak, İran’ın ekonomisi “sağlıklı” değildir; ancak, “yoğun bakım hastası” gibi, dış destek birimleri ve gölge mekanizmalar tarafından hayatta tutulmaktadır. Bu yapı, ani bir finansal kalp krizi (devlet iflası) yaşanmasını önlemektedir (Early, 2015).

## **8. Tartışma: “Kötülük” ve Sürdürülebilir İstikrarsızlık**

Bu çalışmada analiz edilen altı katmanlı bariyer sistemi, İran İslam Cumhuriyeti’nin neden “çökmediğini” açıklamaktadır. Jeopolitik bağımsızlık sistemi, devleti ani şoklara ve dış müdahalelere karşı korumaktadır. Ancak, “çökmek” ile ‘yönetmek’ aynı şey değildir.

İran şu anda bir “kısaç” içindedir:

İç Baskı: Ekonomik kötü yönetim ve nesiller arası kopukluktan kaynaklanan derin bir meşruiyet krizi.

Dış Baskı: Yaptırımlar, teknolojik izolasyon ve artan askeri tehditler.

Yapısal engeller (ordu, istihbarat, hafıza) rejimin çökmesini önler, ancak bu engellerin kendisi (yüksek güvenlik harcamaları, ideolojik katılık) krizi çözebilecek reformları imkansız hale getirir. Huntington’ın (1968) belirttiği gibi, kurumsallaşma hızı toplumsal mobilizasyonun gerisinde kaldığında, istikrarsızlık kronik hale gelir. Huntington’a (1968) göre İran’daki durum, darbeye yol açan ani bir krizden ziyade,

yönetilebilirliğin azalması ve devlet kapasitesinin aşınmasıyla karakterize edilen “kronik gerginlik” durumudur.

## 9. Sınırlamalar ve Gelecekteki Araştırma Gündemi

Bu çalışma, İran gibi kapalı ve yüksek güvenlikli bir rejim bağlamında yürütülen analizlerin yapısal sınırlamalarını taşımaktadır. İlk olarak, karar alma süreçleri ve emir komuta zincirleri büyük ölçüde kapalı döngülerde işlediğinden, bulguların önemli bir kısmı ikincil kaynaklara (düşünce kuruluşu raporları, açık kaynak istihbaratı, elit söylemleri) dayanmaktadır. Bu durum, özellikle “niyet” ile “kapasite” arasında ayırım yaparken, niyetlerin yorumlanmasında kesinlik derecesini azaltmaktadır. Bununla birlikte, model niteliksel bir yorum olsa da, katmanlar arası ilişkilerin yönünü ortaya çıkararak karşılaştırmalı çalışmalar için ölçeklenebilir bir çerçeve sunmaktadır. İkincisi, İran iç politikasında fraksiyonlar arası rekabet (muhafazakar-pragmatist çizgiler; Pasdaran içindeki fraksiyonlar; dini bürokrasi içindeki çatışmalar) genellikle görünür bir çatışma yaratmadığından, kurumsal gerilimin kırılma noktasını tahmin etmek zordur. Üçüncüsü, ekonomik dirençlilik literatüründe, yaptırımların sosyal maliyeti ile rejimin dirençliliği arasındaki ilişki doğrusal değildir; yaptırımlar sosyal yoksulluğu artırırken, aynı zamanda bir “kuşatma zihniyeti” yaratarak güvenlik aygıtının meşruiyetini de artırabilir (Early, 2015).

Gelecekteki çalışmalar, bu makalede sunulan katmanlı modeli daha ölçülebilir hale getirmek için üç yönde ilerleyebilir. Birincisi, Pasdaran'ın ekonomik ağları ve kamu ihaleleri aracılığıyla oluşan sadakat ilişkileri, ağ analizi kullanılarak haritalandırılabilir. İkincisi, rejim karşıtı mobilizasyonun kapasite sınırlarını anlamak için İran diasporasının finansal ve bilgi akışlarındaki rolü incelenebilir. Üçüncüsü, nükleer gecikmenin caydırıcılık yarattığı eşik, sadece teknik göstergelerle değil, bölgesel krizler sırasında “maliyet algısı”ndaki değişiklikleri ölçen karşılaştırmalı vaka çalışmalarıyla da incelenebilir. Bu, “jeopolitik bağışıklık” çerçevesinin ampirik gücünü artıracaktır.

## 10. Politika Etkileri ve Stratejik Sonuçlar

İran dosyasında, “hızlı rejim değişikliği” beklentisi genellikle sahadaki kurumsal gerçeklerle bağdaşmayan bir politika fantezisine dönüşür. Bellin (2004) Otoriter dirençlilikle ilgili literatürde vurgulandığı gibi, rejimler sadece baskı kapasiteleriyle değil, aynı zamanda kurumsal yedeklilik ve sadakat ağlarıyla da hayatta kalırlar (Heydemann, 2007; Bellin, 2012). Bu bağlamda, dış aktörler için ilk sonuç, hedefin “rejim değişikliği” yerine, tırmanışa neden olacak şoklar yaratmadan davranış değişikliği üreten sınırlı ve ölçülebilir hedeflerle bağlantılı olması gerektiğidir. İkinci sonuç ise, “dekapitasyon” operasyonları kısa vadede taktiksel başarılar sağlayabilirken, orta vadede kurumsal konsolidasyonu hızlandırabileceğidir. Üçüncü sonuç, yaptırım politikalarının sadece ekonomik daralma açısından değil, rejimin “alternatif ağlar”

oluşturma kapasitesi açısından da yorumlanması gerektiğidir; aksi takdirde, yaptırımlar rejimin güvenlik aygıtı için yeni rant arayışları alanları açarak ters etki yaratabilir (Early, 2015).

Bundan çıkan ikinci sonuç, yaptırım ve baskı araçlarının “genel çöküş” mantığıyla değil, kurumsal labirentin kritik düğümlerini hedefleyen seçici bir tasarımla uygulanması gerektiğidir. Kapsayıcı ve ayırım gözetmeyen yaptırımlar, kısa vadede sosyal maliyeti artırırken, rejimin “kuşatılmış ülke” anlatısını pekiştirebilir ve birinci düzeyde sosyolojik direnişi güçlendirebilir. Buna karşılık, yolsuzluk ağlarını, kaçakçılığı ve Pasdaran ile bağlantılı ticari arayüzleri hedef alan, şeffaf gerekçeler ve insani istisnalar içeren seçici yaptırımlar, hem rejimin gelirlerini sınırlamak hem de propaganda alanını daraltmak açısından daha rasyonel bir kaldıraç oluşturur. Bu yaklaşım, rejim elitlerinin “maliyet paylaşımı” mekanizmasını bozmayı ve sadakat satın alma kapasitesini aşındırmayı amaçlamaktadır.

Üçüncü sonuç, tırmanış yönetiminin zorunlu olduğudur. İran'ın bölgesel vekil ağları, krizleri geniş alanlara hızla yayabilecek düşük maliyetli araçlar sunmaktadır. Bu nedenle, dış aktörlerin iletişim kanallarını tamamen kapatmak yerine, yanlış hesaplama riskini azaltan sınırlı diplomatik temasları sürdürmeleri ve belirsiz tehditler yerine somut kırmızı çizgiler ve ölçülü tepkiler yoluyla caydırıcılık oluşturmaları daha rasyoneldir. Aksi takdirde, “maksimum baskı + maksimum belirsizlik” kombinasyonu, rejimin savunma reflekslerini artırabilir ve aynı zamanda bölgesel genişlemenin maliyetini de yükseltebilir. Bu, uzun vadede daha sürdürülebilir bir yaklaşımdır.

İran'daki reformist veya muhalif aktörler için stratejik ders daha serttir: Dış müdahale beklentileri, siyasi örgütlenme kapasitesinin yerini alır ve muhalefeti yapısal olarak zayıflatır (Carothers, 2002). Kurumsal labirentin merkezindeki güvenlik mimarisini ortadan kaldırmadan, rejim değişikliği “tek hamle” senaryosu olarak düşünülemez; daha olası olan, elit kesimdeki bölünmeler, ekonomik çöküş ve bölgesel maliyetlerin yol açtığı uzun bir yıpratma sürecidir. Bölgesel aktörlerin bakış açısından, İran'ın “dayanıklılık” kapasitesi, çatışmanın yayılmasını sınırlamak yerine yeni pazarlık eşikleri ve dolaylı gerilim biçimleri yaratmaktadır. Sonuç olarak, İran dosyası, klasik “darbe-devrim” ikileminin ötesine geçen, çok katmanlı bir devlet direnç sorunudur ve politika tasarımı bu karmaşıklığı yansıtmalıdır.

### **Sonuç: Çökmüyor, Ancak Yönetemiyor**

Bu çalışma, yapısal, kurumsal ve jeopolitik verileri kullanarak, İran İslam Cumhuriyeti'nde dış destekli bir rejim değişikliği senaryosunun, geleneksel beklentilerin aksine, neden başarı olasılığının düşük olduğunu analiz etmektedir. Önerilen “Jeopolitik Bağışıklık” teorisi, kriz zamanlarında devreye giren İran devletinin çok katmanlı savunma mimarisini açıklamaktadır.

Temel bulgular şunlardır:

Sosyolojik Engeller: İran toplumu rejimi sevmemekle birlikte, dış müdahaleyi “kurtuluş” olarak değil, “egemenliğin kaybı ve kaos” (Suriye’leşme) olarak algılamaktadır.

Kurumsal Engeller: Artesh ve Pasdaran arasındaki denge ve güvenlik elitinin ekonomik ayrıcalıkları (Hakim Kapitalizm), darbe için gerekli olan “elitlerin bölünmesini” engellemektedir.

Dış Denge: Küresel sistemin çok kutuplu yapısı, Çin ve Rusya’yı İran rejimini “batırmamaya” motive eder ve bu da Batı’nın yaptırım duvarında boşluklar yaratır.

Hamaney Sonrası: Olası bir liderlik değişikliği, rejimin çöküşüne değil, Pasdaran’ın etkisinin arttığı bir “Askeri Teokrasi”ye dönüşüme (mutasyona) işaret eder.

Nihai Karar: İran, kolayca devrilebilecek bir “Muz Cumhuriyeti” veya “Kağıt Kaplan” değildir. Kurumsal hafızası ve baskı kapasitesi, rejimin ömrünü uzatmaktadır. Ancak bu bağımsızlık sistemi, “sürdürülebilir kalkınma” değil, yalnızca “sürdürülebilir hayatta kalma” sağlamaktadır. İran’ın karşı karşıya olduğu asıl tehlike, dışarıdan gelecek bir darbe değil, içten çürüyen, yetenekli insan kaynaklarını kaybeden, su ve çevre krizleriyle boğuşan ve meşruiyetini yitiren bir devletin yaşayacağı “yönetilemezlik” krizidir. Önümüzdeki on yıl, İran için “ani ölüm” değil, “uzun ve acı verici bir hastalık” dönemi olacaktır.

### **Çıkar Çatışması Beyanı:**

Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

### **KAYNAKÇA**

Abrahamian, E. (2009). Modern İran tarihi (D. Şendil, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Alfoneh, A. (2013). Iran unveiled: How the Revolutionary Guards is turning theocracy into military dictatorship. AEI Press.

Assmann, J. (2003). Kültürel bellek: Eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik (A. Tekin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Axworthy, M. (2020). Devrimci İran: İslam Cumhuriyeti’nin tarihi (A. Karatay, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Batmanghelidj, E. (2020). Resistance is simple, resilience is complex: Sanctions and the structure of Iran’s trade. Johns Hopkins SAIS. <https://europe.jhu.edu/wp-content/uploads/2020/05/IranSanctionsBatmanghelidjSAIS.pdf>

Bellin, E. (2004). The robustness of authoritarianism in the Middle East: Exceptionalism in comparative perspective. Comparative Politics, 36(2), 139–157. <https://doi.org/10.2307/4150140>

Bellin, E. (2012). Reconsidering the robustness of authoritarianism in the Middle East: Lessons from the Arab Spring. *Comparative Politics*, 44(2), 127–149. <https://doi.org/10.5129/001041512798838021>

Brownlee, J. (2007). *Authoritarianism in an age of democratization*. Cambridge University Press.

Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.

Carothers, T. (2002). The end of the transition paradigm. *Journal of Democracy*, 13(1), 5–21. <https://doi.org/10.1353/jod.2002.0003>

Early, B. R. (2015). *Busted sanctions: Explaining why economic sanctions fail*. Stanford University Press.

Fulton, J. (2019). *China's relations with the Gulf monarchies*. Routledge.

Geddes, B. (1999). What do we know about democratization after twenty years? *Annual Review of Political Science*, 2(1), 115–144. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.2.1.115>

Golkar, S. (2015). *Captive society: The Basij militia and social control in Iran*. Columbia University Press.

Heydemann, S. (2007, October). *Upgrading authoritarianism in the Arab world* (Analysis Paper No. 13). Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/10arabworld.pdf>

Huntington, S. P. (1968). *Political order in changing societies*. Yale University Press.

Katz, M. N. (2024). Russia–Iran relations: How solid? *Russian Analytical Digest*, 315, 2–5. <https://doi.org/10.3929/ethz-b-000681226>

Keddie, N. R. (2006). *Modern Iran: Roots and results of revolution*. Yale University Press.

Khalaji, M. (2012). *Supreme succession: Who will lead post-Khamenei Iran?* (Policy Focus 117). The Washington Institute for Near East Policy. <https://www.washingtoninstitute.org/media/3320>

Kinzer, S. (2004). Şah'ın bütün adamları: Bir Amerikan darbesi ve Ortadoğu'da terörün kökenleri (S. Önal, Çev.). İletişim Yayınları.

Ostovar, A. (2016). *Vanguard of the Imam: Religion, politics, and Iran's Revolutionary Guards*. Oxford University Press.

Powell, J. M., & Thyne, C. L. (2011). Global instances of coups from 1950 to 2010: A new dataset. *Journal of Peace Research*, 48(2), 249–259. <https://doi.org/10.1177/0022343310397436>

Quinlivan, J. T. (1999). Coup-proofing: Its practice and consequences in the Middle East. *International Security*, 24(2), 131–165. <https://doi.org/10.1162/016228899560202>

Salehi-Isfahani, D. (2020). Iran under sanctions: The impact of sanctions on household welfare and employment. Johns Hopkins SAIS.  
[https://static1.squarespace.com/static/5f0f5b1018e89f351b8b3ef8/t/5fd0e13ca4b4ef2db6b17e06/1607524670688/IranUnderSanctions\\_Salehi-Isfahani.pdf](https://static1.squarespace.com/static/5f0f5b1018e89f351b8b3ef8/t/5fd0e13ca4b4ef2db6b17e06/1607524670688/IranUnderSanctions_Salehi-Isfahani.pdf)

Svolik, M. W. (2012). The politics of authoritarian rule. Cambridge University Press.  
<https://doi.org/10.1017/CBO9781139176040>

Tilly, C. (2004). Social movements, 1768–2004. Paradigm Publishers.